

طراحی سناریوهای اقلیم کردستان عراق و تعیین سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران

داوود رضایی^۱

چکیده:

با توجه به وجود مرز مشترک بین جمهوری اسلامی ایران و اقلیم کردستان عراق و تأثیر تحولات آن بر امنیت ملی ایران، لازم است که سناریوهای آینده اقلیم کردستان عراق، پیش بینی و مطلوبیت ایران بر اساس حفظ منافع ملی، مشخص و محرز گردد که آیا رسیدن به استقلال کامل، ادغام در عراق، رسیدن به خودمختاری، ادامه روند فدرالی و... کدام یک برای ایران مطلوب خواهد بود و برای رسیدن به این مطلوبیت، چه راهکارهایی را می توان ارائه داد. این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی محسوب می شود که دارای رویکرد آمیخته است. روش بکارگرفته شده در این پژوهش، روش سناریونویسی پیتزشوارتز^۲ است (یکی از روش های آینده پژوهی) که در نهایت با استفاده از نرم افزار سناریونویسی آفتاب و برگزاری پنل های خبرگی، هفت سناریوی مختلف در اقلیم کردستان عراق به دست آمده و محرز گردید که سناریوی "بازیگر موثر در قالب عراق یکپارچه" سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران است. از جمله راهکارها برای تحقق این سناریو، ایجاد توازن و تناسب بین مثلث تهران- بغداد- اربیل از طریق افزایش دیپلماسی مطلوب، فعال سازی هماهنگی منطقه ای خصوصاً بین ایران و ترکیه در خصوص جلوگیری از استقلال اقلیم، ایجاد روابط دوستانه و اقتصادی ایران با اقلیم کردستان عراق و ممانعت از حضور زیاد آمریکا و رژیم صهیونیستی و سایر رقبای جمهوری اسلامی ایران در این منطقه است.

واژگان کلیدی:

سناریو، اقلیم کردستان عراق، مطلوبیت، عدم قطعیت، پیشران

مقدمه

اقلیم کردستان عراق منطقه‌ای کوهستانی در شمال و شمال شرقی عراق است که شامل استان‌های دهوک، اربیل، سلیمانیه، کرکوک، نینوا و دیاله می‌شود که به لحاظ وجود منابع نفت و گاز و زمین‌های حاصلخیز و داشتن مرز مشترک با مناطق کردنشین کشورهای ایران و ترکیه از اهمیت راهبردی برخوردار است. این منطقه بخاطر احساس تنگنای ژئوپلیتیک و علاقه عمیق به اتحاد با قدرتی فرامنطقه‌ای، همواره در صدد تجدید نظر در نظم منطقه‌ای بوده است. این خصیصه اقلیم، آن را به میزبانی وسوسه انگیز برای قدرت‌های حریف و معارضان تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران تبدیل نموده است. به سخن روشن، مسئله این است که چگونه می‌توان همسو با حفظ پیوند عمیق هویتی، اقتصادی با بغداد، سیاست در شمال این کشور یعنی اقلیم کردستان را به نحوی سامان داد که این منطقه استراتژیک، فرصتی راهبردی برای منافع ملی ایران بماند. چگونه می‌توان در این منطقه پرمخاطره، اولویت سازی و تأسیس گفتمان نمود که ضمن صیانت از وجهت ایران، تمامیت ارضی کشور در معرض مخاطره قرار نگیرد. یکی از مهم‌ترین اهداف جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق، جلوگیری از استقلال این منطقه است. ایران به خوبی می‌داند که استقلال این منطقه می‌تواند مشکلات زیادی را ایجاد کند لذا با وابسته نمودن اقلیم به اقتصاد و امنیت خود، اتخاذ سیاست مشترک با عراق و ترکیه برای جلوگیری از استقلال و کنترل مرزهای تجاری با اقلیم، می‌تواند بر تحولات آن تأثیرگذار باشد. (Hashem, 2017:13) واقعیت این است که به واسطه دخیل بودن قدرت‌های متعدد، متنوع و متعارض در عراق و اقلیم کردستان و امتیازات و محدودیت‌های منحصر به فرد ایران در این منطقه، پیشبری سیاستی معقول و پایدار به راحتی میسر نیست. آنچه این مسئله را حائز ارزش استراتژیک می‌کند، برق آسا بودن سرعت تحولات در این منطقه است شاید کسی گمان نمی‌کرد که منطقه‌ای خشک بنام دبی، اکنون به چهارمین نقطه جذب سرمایه در جهان تبدیل شده باشد و یا به ذهن کمتر کسی خطور نمی‌کرد کشوری امن و آباد بنام جمهوری عربی سوریه و عراق، دچار جنگ و ویرانی شوند و ده‌ها سال به عقب برگردند لذا باید روندها را در کشورها و مناطق همجوار خود رصد و سناریوهای مطلوب جمهوری اسلامی ایران در آن‌ها را واری و تحلیل آکادمیک نمود و این مسئله گامی است در این راستا که سناریوهای آینده اقلیم کردستان عراق را تبیین و مشخص نمود که چگونه و با تکیه بر چه نقشه‌ای می‌توان سناریوی مطلوب ایران در اقلیم را طراحی نمود.

انجام این پژوهش از آنجا اهمیت دارد که در صورت رصد تحولات اقلیم و طراحی سناریوهایی برای تحقق مطلوبیت ما در آنجا، می‌توان از تحولات آن در راستای منافع ملی جمهوری اسلامی ایران بهره‌برداری کرد و در غیر این صورت، شاهد اتفاقات زیادی از جمله غافلگیری راهبردی، حضور بیشتر دشمنان نظام و در مجموع تأثیرگذاری منفی تحولات اقلیم کردستان عراق بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران خواهیم بود.

بنابراین دغدغه اصلی محقق، مشخص نبودن سناریوهای آینده اقلیم کردستان عراق و سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در اقلیم برای پیش بینی تحولات و جلوگیری از هرگونه غافلگیری می باشد و محقق درصدد پاسخگویی به این سؤال اصلی است که سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق کدام است و چه راهکارهایی برای تحقق آن می توان ارائه داد.

اهداف پژوهش

هدف اصلی: طراحی سناریوهای اقلیم کردستان عراق و تعیین سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران
اهداف فرعی:

۱. تبیین وضعیت موجود و مهم ترین کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان عراق
 ۲. شناسایی مهم ترین پیشران های آینده اقلیم کردستان عراق
 ۳. شناسایی عدم قطعیت ها و چهارچوب سناریوها بر اساس تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران
 ۴. ارائه راهکارهای سیاستی برای تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق
- سؤال های پژوهش

سؤال اصلی: سناریوهای اقلیم کردستان عراق کدامند و چه سناریویی مطلوب جمهوری اسلامی ایران است؟

سؤال های فرعی:

۱. تحولات جاری و مهم ترین کنشگران کلیدی در اقلیم کردستان عراق کدامند؟
۲. مهم ترین پیشران های آینده اقلیم کردستان عراق کدامند؟
۳. عدم قطعیت های کلیدی و سناریوهای اقلیم کردستان عراق کدام است؟
۴. مهم ترین راهکارهای سیاستی برای تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق کدامند؟

فرضیه های پژوهش: با توجه به این که این پژوهش در سطح راهبردی و سؤال محور است و ماهیت اکتشافی دارد، فرضیه ای نداشته و تمرکز پژوهش بر پاسخگویی به سؤال های تحقیق که در راستای هدف اصلی و اهداف فرعی تدوین گردیده اند معطوف می باشد.

متغیرهای تحقیق: با توجه به این که این پژوهش در سطح مفهوم حرکت می کند نه در حد سازه، بنابراین پژوهش حاضر فاقد متغیر است.

مبانی نظری و پیشینه شناسی

پیشینه تحقیق: مهم ترین پیشینه هایی که در رابطه با این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته، به شرح ذیل

اشاره شده است.

- بهادر زارعی و کمال رنجیری (۱۳۹۶)، مقاله علمی پژوهشی را با عنوان تحلیل چالش‌های اقلیم کردستان و حکومت مرکزی در عراق و تأثیر آن بر آینده کشور منتشر نموده است. نتایج تحقیق حاکی است که بین اقلیم کردستان و حکومت مرکزی چالش‌های متعدد ساختاری و کارکردی مانند شکاف هویتی، فروش مستقیم نفت، قدرت نظامی، روابط خارجی و قلمروخواهی وجود دارد که اگر این چالش‌ها به صورت قانونی و با تفاهم طرفین برطرف نشود، آینده سیاسی عراق و اقلیم کردستان را باخطر مواجه خواهد کرد و بحران در آن کشور را تشدید می‌کند.

- محمدرضا حاتم‌ی و میکائیل سانیار (۱۳۹۶) مقاله علمی پژوهشی را با عنوان همه‌پرسی اقلیم کردستان عراق؛ منابع و تنگناهای تشکیل دولت مستقل منتشر نموده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که رشد ناسیونالیسم کردی و شرایط و تحولات کنونی عراق و منطقه، وزن بالای ژئوپلیتیکی و حمایت‌های برخی بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای از جمله آمریکا، اسرائیل و اتحادیه اروپا از اصلی‌ترین منابع تقویت‌کننده حرکت اقلیم کردستان به سمت استقلال هستند.

- هاشم علی (۲۰۱۷) مقاله علمی پژوهشی را با عنوان کردها چالش‌های آینده ایران در کردستان عراق منتشر نموده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که استقلال اقلیم می‌تواند چالش‌های زیادی را برای ایران ایجاد کند و به همین دلیل با اتخاذ سیاست‌های مشترک با سایر کشورهای کردنشین منطقه از این موضوع جلوگیری می‌نماید.

- قدیر نصری و داود رضایی (۱۳۹۸)، مقاله علمی پژوهشی را با عنوان مهم‌ترین تهدیدات فراروی جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق به چاپ رسانده است. نتیجه حاصله بیانگر این موضوع است که اقلیم کردستان به تنهایی تهدیدی برای جمهوری اسلامی ایران نیست اما در صورت حمایت قدرت‌های نافذ و فراهم شدن شرایط استقلال، می‌تواند در راستای هویت استقلال خواهی تهدیدی برای ایران محسوب شود.

جمع‌بندی پیشینه‌ها، نقاط افتراق و اشتراک و نوآوری پژوهش

در برخی پیشینه‌های اشاره شده، در خصوص اهمیت این منطقه و تأثیر آن بر کشورهای کردنشین همسایه مطالب مشترکی وجود دارد اما هیچ‌یک از آن‌ها با دیدگاه آینده پژوهی در خصوص سناریوهای مختلف در اقلیم کردستان عراق و سناریوی مطلوب ایران و همچنین راهکارهای تحقق آن بحثی نکرد است. همچنین تحقیقات قبلی بیشتر جنبه تئوری و نظری داشته در صورتی که این پژوهش یک تحقیق کاربردی - توسعه‌ای با رویکرد آینده‌نگر می‌باشد که از جمله نوآوری‌های آن محسوب می‌گردد.

تعاریف نظری مفاهیم و اصطلاحات:

آینده‌پژوهی: تلاش نظام‌مندی است که در جهت اصلاح فهم ما از پیامدهای آینده ناشی از تحولات و انتخاب‌های کنونی می‌باشد. به عبارتی هر تلاشی که در جهت روشن کردن فرضیه‌ها و برداشت‌های ما در باب آینده باشد (پدرام واحدیان، ۱۳۹۴: ۱۶).

مطلوبیت: صیانت پایدار از ارزش‌های اساسی (شامل رژیم سیاسی، انسجام اجتماعی و تمامیت ارضی) در برابر تهدیدات خارجی و آسیب‌پذیری‌های داخلی (مارتین، ۱۳۸۹: ۳۹).

سناریو: ابزاری برای توصیف آینده و مواجهه با عدم قطعیت موجود در محیط است (گوهری و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۱).

اقلیم کردستان عراق: اقلیم کردستان عراق منطقه‌ای در شمال و شمال شرقی عراق واقع شده و شامل استان‌های اربیل، سلیمانیه، دهوک و قسمت‌هایی از استان‌های نینوا (موصل)، دیاله و کرکوک است که حدود ۳۸/۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت و جمعیتی نزدیک به ۶ میلیون نفر دارد (نصری و رضایی، ۱۳۹۸: ۱۹۲).

پیشران: پیشران نیروی بزرگ و تحول‌آفرین است که صحنه را با تحول اساسی روبرو می‌سازد. در واقع، منظور از پیشران، هر چیزی است که صحنه و محیط کلان را متحول کرده و تغییر می‌دهد (پدرام، ۱۳۹۴: ۱۸۶).

چارچوب نظری

با توجه به اینکه پژوهش حاضر نگاه به آینده و تخمین روندهای آتی دارد، ناگزیر از شناخت و کاربست روش آینده‌پژوهی هستیم. آینده‌پژوهی یک سری مطالعات فرارشته‌ای است که نظر بسیاری از پژوهشگران و نوآوران حوزه علوم اجتماعی را به خود جلب کرده و می‌تواند تمام علوم را تحت تأثیر قرار دهد. برای زمان آینده نمی‌توان محدوده استاندارد در نظر گرفت در واقع آینده‌پژوهان می‌کوشند تا با ترسیم آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب و ارائه اطلاعات و آگاهی‌های نسبتاً دقیق، بستری برای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران جامعه فراهم کنند تا آن‌ها بتوانند در تصمیم‌گیری‌های خود، با نگاه به آینده و پیش‌بینی روندهای آتی، بهتر عمل نموده و از فرصت‌ها و منابع موجود به خوبی استفاده کنند (کیقبادی، ۱۳۹۷: ۲۱). پنی مالا سکا آینده‌پژوهی را دانشی ارزش‌بنیان می‌داند که از این نظر با تمام دانش‌های متداول دیگر که نسبت به ارزش‌ها بی‌تفاوت هستند، متفاوت است. آینده‌پژوهی بدیل‌های گوناگون را در نظر گرفته و کنشگرانه آینده مطلوب خود را تصویر می‌کند. این دانش تلاش می‌کند تا با آشکار کردن دورنماهای ممکن و پیامدهای تصمیم‌های متفاوت، به مطالعه و ارتقای ارزش‌ها و رویه‌ها بپردازد. مالا سکا تأکید می‌کند که آینده‌پژوهی یک حوزه دانشی است، با این تفاوت که قلمرو پژوهش

آن از دانش‌های عادی گسترده‌تر است؛ زیرا هدف پژوهشی آن به صورت تجربی ملموس نبوده و ذاتاً بر گمانه‌زنی استوار است (Malaska, 2013: 13). در مجموع از تعاریف مختلف می‌توان این‌طور برداشت کرد که آینده‌پژوهی مطالعه نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل، و همچنین دیدگاه‌ها و جهان‌بینی‌ها است و در پی ترسیم آینده‌های بدیل و نگاشتن آینده مطلوب است.

روش سناریونویسی، یکی از کلیدی‌ترین روش‌های آینده‌پژوهی است و شیوه‌ای برای بهبود تصمیم‌گیری در برابر آینده‌های ممکن و محتمل است. میل طبیعی انسان به آینده، دانستن آن با دقیق‌ترین جزئیات و ساختن آن با مطلوب‌ترین شکل است. اما در شرایطی که ترسیم دورنمای آینده از عدم قطعیت برخوردار باشد، پیش‌بینی دقیق امکان‌پذیر نیست و آینده‌پژوهان به سناریونویسی روی می‌آورند. مدیریت عدم قطعیت^۱ هدف اصلی و نهایی سناریونویسی است. سناریونویسی نقطه مقابل پیش‌بینی دقیق آینده است. سناریوها در شرایطی که ما از پیش‌بینی واحد (یگانه) آینده ناتوان هستیم، دورنماهای چندگانه‌ای از آینده ارایه می‌کنند. این دورنماها و تصاویر، ذهن ما را نسبت به مهم‌ترین احتمالات آینده باز می‌کنند و در مقام عمل به ما قدرت نقش‌آفرینی می‌بخشند. سناریوها مسیرهای مختلف برای رسیدن به مطلوبیت آینده را نمایان می‌کنند. به عبارت دیگر، سناریونویسی تحقق مطلوبیت آینده را تضمین می‌کند (پدرام، ۱۳۹۴: ۱۷۷-۱۷۶). در این پژوهش برای تعیین آینده دورنمای چند گانه اقلیم کردستان و مطلوبیت ایران، از روش سناریونویسی پتر شوارتز که یکی از روش‌های متداول در سناریونویسی است، استفاده شده است. گام‌های زیر در سناریونویسی شوارتز پیش‌بینی شده است (موسویان و نیری، ۱۳۹۷: ۱۵۳).

۱. شناسایی وضع موجود و مهم‌ترین کنشگران
۲. شناسایی عوامل تأثیرگذار
۳. شناسایی پیشران‌ها
۴. شناسایی عدم قطعیت‌ها
۵. تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی و طراحی چهارچوب سناریوها
۶. نگارش سناریو
۷. ارزیابی سناریوها

روش‌شناسی پژوهش: پژوهش را می‌توان از زوایای مختلف، نظیر ماهیت، هدف، روش جمع‌آوری داده و سطح مورد بررسی، به انواع مختلف تقسیم‌بندی کرد.

- نوع پژوهش: از بعد ماهیت، پژوهش به سه رویکرد کمی، کیفی و یا آمیخته تقسیم می‌شود. با توجه به اینکه در این پژوهش هم از رویکرد کیفی (برگزاری پنل و مصاحبه) و هم از رویکرد کمی (تجزیه و تحلیل آماری در اعتبار سنجی نتایج پژوهش) استفاده شده است، لذا ماهیت این پژوهش دارای رویکرد

۱. در روش سناریونویسی به دنبال عدم قطعیت هستیم، از این رو به جای استفاده از واژه «قطعیت» در جمله‌ها، استفاده از واژه «عدم قطعیت» متداول‌تر است.

آمیخته است.

-روش پژوهش: اساس این تحقیق بر اساس سناریونویسی پیتز شوارتز^۱، استوار است لذا گام‌های اصلی سناریونویسی بر اساس شوارتز به پنل‌هایی تقسیم بندی شده و با توجه به موضوع هر پنل، از افراد صاحب نظر و خبره دعوت شده است. بعد از جمع‌آوری و بررسی اطلاعات و تشکیل پنل‌های تخصصی، اطلاعات لازم برای نوشتن سناریوها جمع بندی، بررسی و تجزیه و تحلیل شده است. به این صورت که ابتدا مهم‌ترین کنشگران، عوامل تأثیرگذار و سپس پیشران‌ها مشخص و از پیشران‌های مشخص شده، عدم قطعیت‌ها به دست آمده و سپس عدم قطعیت‌های کلیدی مشخص شد. از وارد کردن عدم قطعیت‌های کلیدی در نرم‌افزار آفتاب (نرم‌افزار کیفی برای نوشتن سناریو) سناریوهای مختلف به دست آمد.

روایی و پایایی: برای تعیین روایی تحقیق، قبل از مطرح کردن سوالات در بین حجم نمونه آماری از خبرگان نظرخواهی شده و همچنین خروجی نهایی سناریوها در اختیار گروهی از خبرگان ممتاز و ارشد قرار گرفته تا اعتبار (پایایی) سناریوی مطلوب سنجیده شود.

-قلمرو پژوهش (زمانی، مکانی و موضوعی): قلمرو مکانی این تحقیق منطقه اقلیم کردستان عراق است. قلمرو زمانی پژوهش، داده‌های زمانی ده سال اخیر در افق زمانی ده سال آینده است. همچنین از نظر قلمرو موضوعی، این پژوهش محدود به تهدیدات ناشی از اقلیم کردستان عراق درحوزه امنیت منطقه‌ای می‌باشد.

-جامعه آماری پژوهش (ویژگی‌ها و حجم): جامعه آماری این پژوهش به صورت مرکب، از بصیرترین صاحب‌نظران متخصص و خبرگان در زمینه علوم سیاسی، آینده‌پژوهی، که آگاه از تحولات اقلیم کردستان عراق می‌باشند و شامل سفرا، کارکنان سفارتخانه در عراق و کنسولگری ایران در اقلیم کردستان، فرماندهان ارشد نظامی و اطلاعاتی مرتبط در این حوزه، اساتید دانشگاهی (دارای سابقه تألیف کتاب یا مقاله در زمینه اقلیم کردستان عراق و مسائل کردی) و کارشنان خبره از نیروی قدس، وزارت اطلاعات و اداره دوم اطلاعات آجا که حداقل چهار سال سابقه فعالیت و کار در این حوزه داشته و همگی دارای مدرک کارشناسی ارشد به بالا می‌باشند، در قالب پنل خبرگی و دانشوران ممتاز استفاده شده است که در مجموع ۳۶ نفر را شامل می‌شوند.

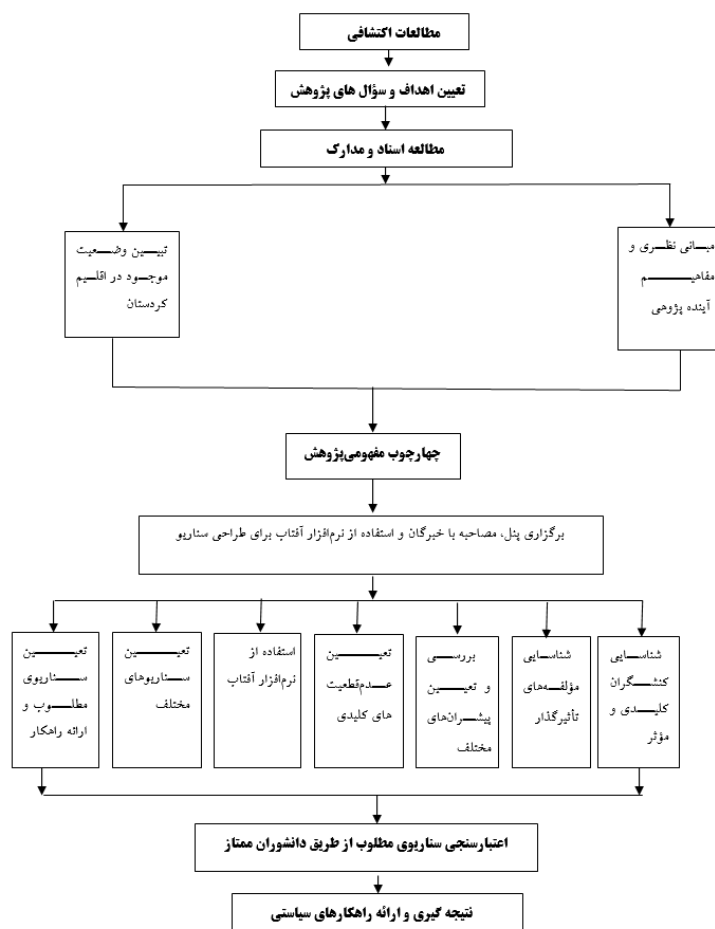
-حجم نمونه آماری و روش نمونه‌گیری: با توجه به محدود بودن جامعه آماری، نمونه‌برداری منطبق با جامعه آماری به صورت هدفمند کیفی برگزیده شده و با روش همتاگزینی و گلوله‌برفی توسعه یافته است (۲۴ نفر پنل خبرگی و ۱۲ نفر دانشوران ممتاز).

-روش و ابزار گردآوری داده‌ها: در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی

1. Peter Schwartz

استفاده شده است. ابزار گردآوری در روش کتابخانه‌ای، اسناد و مدارک و ابزار گردآوری در روش میدانی، برگزاری پنل‌های تخصصی، مصاحبه با افراد شرکت‌کننده در پنل‌ها و همچنین استفاده از پرسشنامه است. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از پنل خبرگی، نرم افزار آفتاب و همچنین تحلیل مظنون استفاده شده است. نرم افزار آفتاب، یک نرم افزار تحلیل کیفی است که برای مشخص کردن سناریوها استفاده شده است. در این نرم افزار بعد از مشخص شدن عدم قطعیت‌های کلیدی در پنل‌ها، آن‌ها را وارد نرم افزار کرده و سناریوهای مختلف مشخص می شود.

مدل مفهومی: شکل شماره (۱)

طراحی سناریو:

همان طور که در قسمت چهارچوب نظری و روش شناسی توضیح داده شد، گام‌های اصلی سناریو نویسی به روش شوارتز، در قالب پنل‌های خبرگی برگزار و نتایج جمع بندی تا بعد از بررسی کنشگران تحول آفرین

و مولفه های کلیدی، پیشران ها مشخص و با نمره دادن به پیشران ها توسط خبرگان، عدم قطعیت های کلیدی برای وارد کردن در نرم افزار آفتاب و تعیین سناریوها به دست آید. برای ورود به گام های اصلی سناریونویسی، ابتدا به تشریح اجمالی اهمیت و موقعیت راهبردی اقلیم پرداخته می شود.

موقعیت و اهمیت راهبردی اقلیم کردستان عراق: اقلیم کردستان عراق منطقه ای کوهستانی در شمال و شمال شرقی عراق قرار دارد و شامل استان های دهوک، اربیل و سلیمانیه است. این منطقه ۳۸/۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت و حدود ۵ میلیون نفر جمعیت دارد. (رضایی، ۱۳۹۳: ۴۵). این منطقه به لحاظ ساختار طبیعی محل تلاقی سه حوزه طبیعی فلات قفقاز، فلات ایران و فلات شبهه جزیره عربستان است که منابع نفتی عمده ای در این مناطق وجود دارد. اقلیم کردستان عراق به لحاظ سیاسی با قرار گرفتن بین چهار کشور ج. ا.، ترکیه، سوریه و عراق و تأثیر گذاری متقابل این منطقه بر سیاست های داخلی و منطقه ای این کشورها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از نظر اقتصادی، اقلیم کردستان دارای ۴۵ میلیارد بشکه نفت (با احتساب کرکوک) است که به لحاظ قرار گرفتن بر راه خطوط لوله نفت صادراتی عراق به ترکیه و اروپا، شهرک های اقتصادی عراق را تحت تأثیر قرار داده و موقعیت راهبردی خود را افزایش داده است (زارعی و رنجیری، ۱۳۹۵: ۹۲۴). در کردستان عراق شرایط نامناسب ژئوپلیتیک از جمله قرار گرفتن بین دو قدرت بزرگ منطقه ای ایران و ترکیه، محصور بودن در خشکی و برتری نظامی همسایگان، محدودیت هایی را در تصمیم سازی و تصمیم گیری بر سیاست گذاری های رهبران آن تحمیل کرده است (حاتمی و سانیار، ۱۳۹۶: ۹۶). اما از طرف دیگر نگرانی آمریکا در مورد رشد فزاینده قدرت و نفوذ شیعی و طرفدار ایران در عراق و فعال شدن دیپلماسی سیاسی ایران در عراق، واشنگتن را به جستجوی یک نیروی متوازن و ساختار فدرالیستی آینده عراق مجبور کرده است. ایالات متحده کردها را به عنوان ابزاری در منطقه برای مقابله با نقش آفرینی روزافزون در برابر ایران استفاده می کند و می خواهد به این طریق از قدرت فزاینده ایران در این منطقه جلوگیری کند. همچنین از نظر آمریکا، کردها می توانند امنیت رژیم صهیونیستی را در منطقه تأمین کنند (رجبی، ۱۳۹۷: ۴۱-۴۸).

۱- شناسایی و دسته بندی مهم ترین کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان عراق

کنشگران تحول آفرین، بازیگرانی هستند که قدرت و قابلیت تأثیرگذاری بر محیط را داشته باشند. این کنشگران می توانند فراملی یا فروملی باشند. در این پژوهش، کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان به سه دسته کنشگران داخلی، منطقه ای و فرامنطقه ای تقسیم بندی شده است. در خصوص تعیین مهم ترین کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان عراق، یک نشست خبرگی با حضور پنج نفر از افراد صاحب نظر و خبره در این حوزه برگزار و در این خصوص بحث و بررسی شد. در خصوص مهم ترین کنشگر داخلی، این جمع بندی از پنل حاصل شد که در کردستان عراق دو حزب دموکرات (به رهبری مسعود بارزانی) و

اتحادیه میهنی (بلوک جلال طالبانی) از کنشگران اصلی محلی محسوب می‌شوند. کانون اربیل حدود دو سوم قدرت سیاسی اقلیم کردستان را به عهده دارد و نسبت به سلیمانیه که پایگاه اصلی حزب اتحادیه میهنی است، وزن مدیریتی و بسیج‌گری بالاتری دارد و عملاً سازمان قدرت را در اختیار دارد لذا حزب دموکرات کنشگر برتر و اصلی است. همچنین کنشگران منطقه‌ای اقلیم کردستان عراق، ایران، ترکیه، سوریه و حکومت مرکزی عراق هستند. کنشگر ممتاز این مجموعه، جمهوری اسلامی ایران (به شرط همسویی با بغداد)، کنشگر مؤثر، کشور ترکیه و کنشگر منفعل نیز سوریه است.

در مجموع توان تأثیرگذاری ایران در منطقه به عنوان مهم‌ترین کنشگر منطقه‌ای بیشتر از ترکیه است و مهم‌ترین دلایل آن را می‌توان توان تأثیرگذاری ایران بر دولت شیعی عراق در راستای حل مشکلات اقلیم و نقش موازنه بخش در حل و فصل اختلاف آن‌ها با دولت مرکزی عراق دانست. مهم‌ترین بازیگران خارجی در سطح جهانی، قدرت‌های جهانی از جمله آمریکا، روسیه، اتحادیه اروپا و... هستند که از بین آن‌ها آمریکا را می‌توان مهم‌ترین کنشگر دانست که توان اثرگذاری آن در اقلیم از همه مهم‌تر و دارای وزن بالاتری است. گرچه اقلیم با رژیم صهیونیستی به صورت پنهانی ارتباطات و روابطی را برقرار کرده اما به لحاظ حساسیت ایران و عراق در این رابطه، کردها حد و اندازه این ارتباط را مدیریت نموده‌اند. سیاستمداران اقلیم به خوبی می‌دانند اگر روزی بخواهند به سمت استقلال پیش بروند باید حمایت آمریکا را هم داشته باشند در غیر این صورت اقدامات آن‌ها به نتیجه نخواهد رسید.

جدول شماره (۲) جمع بندی مهم‌ترین کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان عراق

مهم‌ترین کنشگران تحول آفرین در اقلیم کردستان عراق	مهم‌ترین کنشگر تحول آفرین منطقه‌ای	مهم‌ترین کنشگر تحول آفرین داخلی	مهم‌ترین کنشگر تحول آفرین فرامنطقه‌ای
	ایران	حزب دموکرات	آمریکا و رژیم صهیونیستی
	ایران	حزب دموکرات	آمریکا
	ایران	حزب دموکرات	آمریکا
	ایران و ترکیه	حزب دموکرات	آمریکا و رژیم صهیونیستی
	ایران و ترکیه	دموکرات و اتحادیه میهنی	آمریکا
	ایران	دموکرات و اتحادیه میهنی	آمریکا و رژیم صهیونیستی
جمع بندی	ایران	حزب دموکرات	آمریکا

۲. شناسایی عوامل کلیدی و تأثیرگذار در محیط

در گام دوم از سناریونویسی شوارتز، پس از شناسایی مهم‌ترین کنشگران، با توجه به شناخت ایجاد شده

و مطالعات انجام شده، مهم‌ترین عوامل کلیدی و تأثیرگذار در محیط شامل عوامل نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، سیاسی امنیتی و زیست محیطی شناسایی و این موارد در قالب یک پنل به پنج نفر افراد خبره ارائه و مورد بحث و بررسی قرار گرفت که مهم‌ترین موارد بااهمیت مشخص که در جدول زیر آورده شده است.

جدول شماره (۳): شناسایی عوامل کلیدی و تأثیرگذار در محیط

عوامل سیاسی-امنیتی	حصر ژئوپلیتیک و محصور بودن بین کشورهای دارای اقلیت کردنشین
	ساختار فدرالی در قانون اساسی عراق
	اختلاف با دو لت مرکزی عراق
	ساختار حزبی و نبود حکومت دموکراتیک
	اختلاف بین احزاب و گروه‌های تأثیرگذار در اقلیم در مباحث کلان
	سلسله مراتبی بودن قدرت
	حضور کشورهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای تأثیرگذار در اقلیم
عوامل نظامی	نداشتن سلاح‌های راهبردی
	داشتن نیروی زمینی قابل توجه و پیشینه مبارزات طولانی
عوامل اقتصادی	فساد اقتصادی
	فروش نفت
	تک محصولی بودن اقتصاد
	حضور شرک‌های پوششی و تأثیرگذار در اقلیم
	وابسته بودن زیرساخت‌های اقتصادی به سایر کشورها
	حصر ژئوپلیتیک و محصور بودن مرزهای اقلیم
	وابستگی مرزهای زمینی به کشورهای دارای اقلیت کردنشین
عوامل فرهنگی و اجتماعی	ضعف دموکراسی
	عدم انسجام اجتماعی
	ضعف قاتون در ساختارهای اجتماعی
	افزایش نقش رسانه‌ها در اقلیم
	رشد و گسترش و بهره‌گیری از فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی)
عوامل زیست محیطی	وابسته بودن از نظر منابع آبی
	وجود کوه‌ها و مناطق صعب العبور
	وجود منابع نفت و گاز غنی

عوامل کلیدی و تأثیرگذار در محیط

۳. شناسایی نیروهای پیشران تغییر و وزن دهی به پیشران‌ها بر اساس ضریب تأثیر (اهمیت) و عدم قطعیت با استفاده از عوامل کلیدی مؤثر بر تحولات اقلیم کردستان و با بهره‌گیری از مطالعات انجام شده و نظرات کارشناسان این حوزه، مهم‌ترین پیشران‌ها در سه عرصه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی شناسایی شد و در یک پنل خبرگی پنج نفره به اعضا ارائه گردید. در این پنل پس از حذف و تصحیح عنوان برخی از پیشران‌ها توسط اعضای پنل، مهم‌ترین پیشران‌ها تأیید و به هر یک از آن‌ها توسط هر یک از صاحب‌نظران به لحاظ میزان تأثیر (اهمیت) و ضریب عدم قطعیت امتیاز داده (از نمره ۰ تا ۳) و در نهایت مهم‌ترین پیشران‌ها شناسایی و به تأیید اعضا پنل رسید.

جدول شماره (۴): وزن‌دهی به پیشران‌ها بر اساس ضریب تأثیر و عدم قطعیت

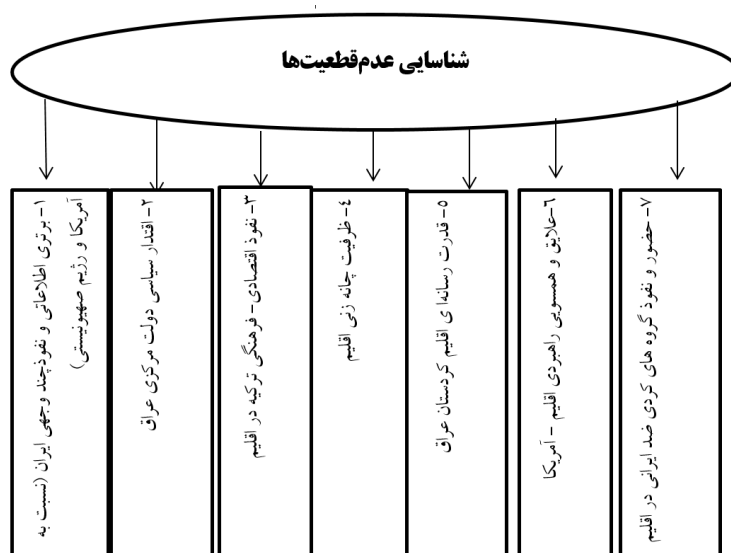
پیشران	ضریب تأثیر	ضریب عدم قطعیت
توانمندی اطلاعاتی اقلیم کردستان عراق	۲	۱
منابع طبیعی حیاتی اقلیم کردستان عراق	۳	۱
نیروهای نظامی و شبه نظامی اقلیم کردستان عراق	۳	۱
توان چانه زنی سیاستمداران اقلیم کردستان عراق	۲	۲
نفوذ و قدرت رسانه‌ای اقلیم کردستان عراق	۲	۲
علاق و همبستگی قومی کردهای اقلیم کردستان عراق	۳	۱
عطش استقلال خواهی مردم و مقامات اقلیم	۳	۱
ساختار عشیره‌ای - غیرمدنی	۲	۲
فساد سیاسی خاندان و عشیره بارزانی	۱	۲
اختلاف عمیق ارضی با بغداد - کرکوک	۳	۱
حصر ژئوپلیتیک	۳	۱
ساختار رانته و تک محصولی	۲	۱

داخلی

پیشران	ضریب تأثیر	ضریب عدم قطعیت	
همسویی احتمالی بین بلوک عرب سکولار و حزب بارزانی	۲	۲	منطقه‌ای
هژمونی تجاری ترکیه	۳	۲	
اقدام پنهان/پوششی رژیم صهیونیستی	۳	۱	
قدرت اطلاعاتی و نفوذ ایران	۳	۲	
سیاست‌های ضد کردی همسایگان اقلیم کردستان عراق	۳	۱	
حضور گروه‌های کردی ضد ایران در اقلیم کردستان عراق	۲	۲	
اقدام و حمله احتمالی داعش به اقلیم کردستان عراق	۱	۳	
نفوذ پذیری اقلیم در برابر قدرت‌های نافذ بین المللی	۳	۲	
همسویی استراتژیک آمریکا- اقلیم کردستان عراق	۳	۳	بین المللی
فشار حقوقی بین المللی برای اتصال اربیل به بغداد	۳ ۲	۱	
پیوند استوار کمپانی‌ها ، مجامع بین المللی و کشورهای همسو با بغداد	۲	۲	
افزایش اعتبار بین المللی کشورها و بازیگران ضد کردی: ایران، عراق و ترکیه	۳	۲	

۴. شناسایی عدم قطعیت‌ها از نظر کارشناسان و خبرگان: با توجه به امتیازهای داده شده به هر یک از پیشران‌ها، در ابتدا هفت عدم قطعیت کلیدی محرز گردید که به شرح زیر می‌باشند.

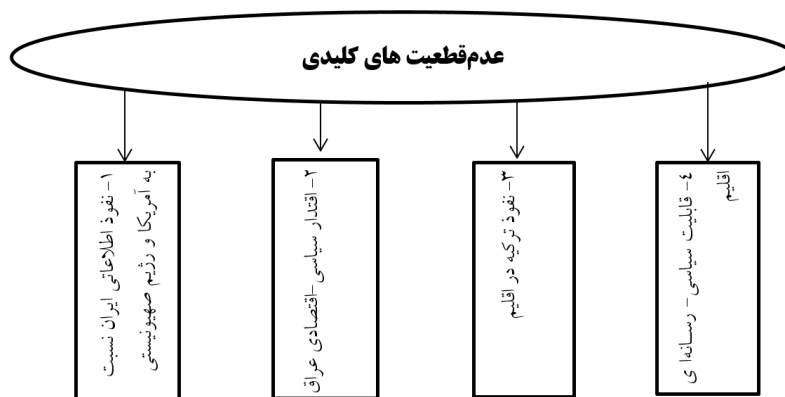
شکل شماره (۵): شناسایی عدم قطعیت‌ها

با توجه به نظرات خبرگان موضوع در پنل برگزار شده، مبنی بر ادغام بند چهار و پنج، این نتیجه حاصل شد که این دو بند تابع یکدیگر هستند و به قابلیت سیاسی - رسانه‌ای اقلیم تبدیل شوند. همچنین با توجه به اینکه حضور و نفوذ گروه‌های کردی ضد ایرانی در اقلیم از وزن زیادی برخوردار نیست و با توجه به قدرت و تأثیرگذاری ایران در اقلیم و عراق، بعید به نظر می‌رسد که گروه‌های کردی معاند بتوانند ابتکار و اقدام راهبردی داشته باشند لذا اعضای پنل به این نتیجه رسیدند که این مورد را نمی‌توان در تقاطع با سایر مؤلفه‌ها بررسی کرد. از سوی دیگر همسویی راهبردی اقلیم با آمریکا برای اقلیم کردستان، نتیجه آن در نهایت به رسمیت شناختن استقلال اقلیم خواهد شد که با توجه به قدرت اطلاعاتی و نفوذ ایران در اقلیم و مخالفت ترکیه و عراق، این موضوع بعید به نظر می‌رسد و به نتیجه نخواهد رسید. با توجه به برتری اطلاعاتی و نفوذ ایران و مخالفت ترکیه و عراق که هر سه کشور با استقلال مخالف هستند، ایده استقلال به نتیجه لازم نخواهد رسید ولی اقلیم برای به رسمیت شناخته شدن، موافقت و همسویی آمریکا را نیاز دارد لذا همسویی راهبردی آمریکا و رژیم صهیونیستی با اقلیم را نمی‌توان نادیده گرفت اما با توجه به مخالفت سه کشور ایران، ترکیه و عراق، امکان تحقق آن محدود است لذا این مورد به عنوان یک شگفتی ساز در نظر گرفته شد. همچنین با توجه به اینکه فقط با قابلیت سیاسی رسانه‌ای عراق ارتباط دارد در این عدم قطعیت ادغام و حالت‌های مختلف آن بررسی می‌گردد. در نتیجه، چهار عدم قطعیت مهم در اقلیم کردستان عراق

به ترتیب اولویت در شکل زیر ارائه شده است.

شکل شماره (۶): شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی

۵. نگارش سناریوها

با توجه به عدم قطعیت‌های به دست آمده، برای نگارش سناریوها از نرم افزار آفتاب استفاده شده است. در این نرم افزار از پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها استفاده شد تا سناریوهای مختلف به دست آورده شود. برای فهم بهتر، بجای واژه عدم قطعیت، در نرم افزار از پیش بینی ناپذیری استفاده شده است. چهار عدم قطعیت را در نرم افزار وارد و در یکدیگر تقاطع داده شدند. برای هر یک از عدم قطعیت‌های کلیدی دو حالت وضع آغازین و وضع مستعد آتی در نرم افزار پیش‌بینی شده است. به عنوان مثال گفته شد که اگر نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی در اقلیم در حالت موازنه، و اقتدار سیاسی اقتصادی بغداد در حالت اعتبار، نفوذ ترکیه در اقلیم با تأثیر محدود و قابلیت رسانه‌ای اقلیم در وضع حامی‌پروری باشد یک سناریو نام بازیگر موثر در چهارچوب عراق یکپارچه به دست می‌آید و در حالت‌های دیگر نیز سناریوهای دیگر به دست می‌آیند.

بعد از وارد کردن عدم قطعیت‌های کلیدی و سایر اطلاعاتی که در بالا توضیح داده شد، حالت‌های مختلف مندرج در جدول (۷) به دست می‌آید. حالت اول سه ردیف اقتدار سیاسی اقتصادی عراق، نفوذ ترکیه و قابلیت سیاسی رسانه‌ای اقلیم، ثابت و ایران در حالت موازنه نفوذ باشد. در حالت دوم اقتدار سیاسی اقتصادی عراق، نفوذ ترکیه و قابلیت سیاسی رسانه‌ای اقلیم ثابت، و نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی عوض شود و از حالت موازنه به چیرگی تبدیل شود. به عبارت دیگر نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی را در دو حالت چیرگی ایران و موازنه ایران در حالت‌های مختلف بیان می‌کند. یعنی چیرگی ایران در یک حالت آن، دولت بغداد اعتبار دارد، نفوذ

ترکیه در اقلیم تأثیر محدود و قابلیت سیاسی رسانه‌ای اقلیم در سطح حامی‌پروری است. در حالت دوم چیرگی ایران اگر با اقتدار بغداد، تأثیر محدود ترکیه و حامی‌پروری اقلیم همراه باشد، استعداد تحقق آن ناچیز است چون چیرگی ایران با اقتدار بغداد استعداد تحقق ناچیزی دارد و درجه ناسازگاری آن زیاد است و به همین منوال حالت‌های مختلف مشخص می‌شود. ستون جدول استعداد آینده‌های ممکن، سه سطح را نشان می‌دهد. در این جدول استعداد یا کم است یا عادی یا ناچیز و سه سطح استعداد در نرم افزار پیش بینی شده است. ستون نمره مطلوبیت‌ها هم بهترین حالت را نمره شش و بدترین حالت را نمره یک نشان داده است.

جدول شماره (۷): سناریوهای آینده در اقلیم کردستان عراق

		استعداد تحقق		نااطمینانی‌های کلیدی			
		محاسبه‌شده	تأییدشده	قلبیت سیاسی- رسانه‌ای اقلیم	نفوذ ترکیه در اقلیم	اقتدار سیاسی- اقتصادی عراق	نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی
۱	موازنه نفوذ	عادی	عادی	حامی‌پروری	تأثیر محدود	اعتبار بغداد	بازیکر موثر در چهارچوب کشور یکپارچه عراق.
۲	چیرگی ایران	عادی	عادی	حامی‌پروری	تأثیر محدود	اعتبار بغداد	چیرگی ایران
۳	موازنه نفوذ	عادی	عادی	حامی‌پروری	تأثیر محدود	اقتدار بغداد	اقتدار بغداد
۴	چیرگی ایران	ناچیز	ناچیز	حامی‌پروری	تأثیر محدود	اقتدار بغداد	
۵	موازنه نفوذ	عادی	عادی	حامی‌پروری	شراکت فعال	اعتبار بغداد	شراکت فعال ترکیه
۶	چیرگی ایران	ناچیز	ناچیز	حامی‌پروری	شراکت فعال	اعتبار بغداد	
۷	موازنه نفوذ	کم	کم	حامی‌پروری	شراکت فعال	اقتدار بغداد	اقتدار بغداد و شراکت فعال ترکیه
۸	چیرگی ایران	ناچیز	ناچیز	حامی‌پروری	شراکت فعال	اقتدار بغداد	

	نااطمینانی‌های کلیدی	استعداد تحقق		نمره	عنوان آینده بدیل
		عادی	عادی		
۹	موازنه نفوذ اعتبار تأثیر محدود بغداد	گفتمان سازی	عادی	۱	اقلیم گفتمان ساز
۱۰	چیرگی ایران اعتبار تأثیر محدود بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۱	موازنه نفوذ اقتدار تأثیر محدود بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۲	چیرگی ایران اقتدار تأثیر محدود بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۳	موازنه نفوذ اعتبار شراکت فعال بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۴	چیرگی ایران اعتبار شراکت فعال بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۵	موازنه نفوذ اقتدار شراکت فعال بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		
۱۶	چیرگی ایران اقتدار شراکت فعال بغداد	گفتمان سازی	ناچیز		

برای هر کدام از این چهار عدم قطعیت، یک وضع آغازین و یک وضع مستعد آتی در نظر گرفته شده است. مثلاً در خصوص برتری اطلاعاتی ایران حالت عادی این است که ایران در اقلیم برتری و چیرگی پیدا کند یا در حالت موازنه نفوذ قرار خواهد داشت. در خصوص وضعیت فعلی عراق در وضع فعلی، اعتبار بغداد و در آینده اقتدار بغداد در نظر گرفته می‌شود. در خصوص ترکیه نیز وضع فعلی، شراکت محدود و وضع مستعد آتی، شراکت فعال در نظر گرفته می‌شود. در رابطه با قابلیت سیاسی - رسانه‌ای اقلیم نیز وضع فعلی را حامی پروری و وضع مستعد آتی، گفتمان سازی در نظر گرفته شد که قابلیت سیاسی - رسانه‌ای اقلیم را در این خصوص پوشش می‌دهد. همان طور که قبلاً توضیح داده شد، همسویی راهبردی آمریکا و اقلیم، به عنوان یک شگفتی ساز گرفته شد که تنها با سناریوی اقلیم گفتمان ساز می‌تواند مرتبط باشد، لذا این شگفتی ساز را در سناریوی اقلیم گفتمان ساز وارد می‌کنیم و اقلیم گفتمان ساز در دو حالت قابل طرح است و به دو سناریو تبدیل می‌شود. یکی اینکه اقلیم گفتمان ساز باشد؛ بدون به رسمیت شناختن آمریکا و یکی هم اقلیم گفتمان ساز باشد و از طرف آمریکا به رسمیت شناخته شده باشد. در واقع پنج سناریوی اصلی به دست آمده و سناریوی ششم به دو حالت تبدیل می‌شود که در مجموع، سناریوها به هفت سناریو تبدیل می‌شوند و به ترتیب مطلوبیت (بر اساس نمره) به شرح زیر می‌باشد.

۱. چیرگی ایران: این وضعیت از نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی، اعتبار بغداد، نفوذ محدود ترکیه در اقلیم و در حد حامی‌پروری بودن قابلیت سیاسی - رسانه‌ای اقلیم بوجود می‌آید.
 ۲. بازیگر موثر در چهارچوب کشور یکپارچه عراق: این حالت زمانی اتفاق می‌افتد که نفوذ اطلاعاتی ایران نسبت به آمریکا و رژیم صهیونیستی در حالت موازنه، اقتدار سیاسی-اقتصادی عراق در حالت اعتبار، ترکیه تأثیر محدود در اقلیم داشته و قابلیت سیاسی- رسانه‌ای اقلیم در حالت حامی‌پروری باشد.
 ۳. شراکت فعال ترکیه: سناریوی شراکت فعال ترکیه از موازنه نفوذ اطلاعاتی ایران در اقلیم، اعتبار بغداد، حامی‌پروری، قابلیت سیاسی- رسانه‌ای اقلیم و شراکت و حضور فعال ترکیه در اقلیم به دست می‌آید.
 ۴. اقتدار بغداد و شراکت فعال ترکیه: از موازنه نفوذ ایران در اقلیم، اقتدار بغداد، شراکت فعال ترکیه در اقلیم و حامی‌پروری سیاسی - رسانه‌ای اقلیم، سناریوی اقتدار بغداد و شراکت فعال ترکیه به دست می‌آید.
 ۵. اقتدار بغداد: سناریوی اقتدار بغداد از موازنه نفوذ ایران، قدرت‌گیری بغداد، تأثیر محدود ترکیه در اقلیم و حامی‌پروری سیاسی- رسانه‌ای اقلیم حاصل می‌شود.
 ۶. اقلیم‌گفتمان ساز بدون به رسمیت شناختن آمریکا: از موازنه نفوذ ایران در اقلیم، اعتبار بغداد، تأثیر محدود ترکیه در اقلیم و گفتمان سازی سیاسی- رسانه‌ای اقلیم، سناریوی اقلیم‌گفتمان ساز به دست می‌آید. اما این اقلیم‌گفتمان ساز از طرف آمریکا به رسمیت شناخته نشده است.
 ۷. اقلیم‌گفتمان ساز با به رسمیت شناختن آمریکا: از موازنه نفوذ ایران در اقلیم، اعتبار بغداد، تأثیر محدود ترکیه در اقلیم و گفتمان سازی سیاسی- رسانه‌ای اقلیم، سناریوی اقلیم‌گفتمان ساز به دست می‌آید اما این اقلیم‌گفتمان ساز از طرف آمریکا به رسمیت شناخته شده و دارای یک همسویی راهبردی اقلیم با آمریکا است.
- آنچه از خروجی نرم‌افزار بین پل خبرگی، مورد اجماع قرار گرفت، این نکته بود که سناریوی چیرگی ایران، برای منافع جمهوری اسلامی ایران مناسب و بسیار مطلوب است اما این سناریوی مطلوب ممکن نیست. به دلیل اینکه در محیط اقلیم، بازیگران داخلی و خارجی زیادی وجود دارد که امکان چیرگی ایران و ادامه هویتی ایران در اقلیم وجود ندارد. گرچه ایران از نفوذ زیادی در اقلیم برخوردار است و بازیگر مسلط در آنجا است اما حکومت اقلیم کردستان بجز ایران به آمریکا و ترکیه نیز گرایش دارند و دولت مرکزی عراق نیز از حضور زیادی ایران و چیرگی در اقلیم استقبال نخواهد کرد. به همین دلیل با اتفاق نظر اعضای پل، سناریوی مطلوب و ممکن را بازیگر مکمل در چهارچوب عراق یکپارچه دانستند. برای اعتباربخشی به این مهم و سایر موارد مورد نیاز، از ۱۲ نفر از افراد ممتاز سواتی پرسیده شد که نتایج به شکل زیر

ارائه می گردد.

۶. تعیین پایایی (اعتبار) سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق با استفاده از نظرات خبرگان ممتاز و ارشد برابر نظر اعضای پنل خبرگی، "اقلیم کردستان به عنوان بازیگر مکمل در چهارچوب کشور یکپارچه عراق" سناریوی مطلوب و ممکن برای ایران خواهد بود اما برای اطمینان بیشتر و اعتبار سنجی به نتایج پژوهش، سه سؤال اساسی از ۱۲ نفر از مسئولین و خبرگان ممتاز، پرسیده شد و نظرات آنها جمع بندی که به شرح زیر ارائه می گردد.

تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات فردی ۱۲ نفر دانشوران ممتاز و ارشد

- شناسایی سطح تحصیلات دانشوران ممتاز

پاسخ دهندگان به لحاظ سطح تحصیلات به ۴ گروه اصلی تقسیم می شوند که عبارتند از:

جدول شماره (۸): فراوانی سطح تحصیلات دانشوران ممتاز

نظرمقایسه‌ای	لیسانس	فوق لیسانس	دکتری	پسادکتری	جمع
فراوانی	۰	۲	۱۰	۰	۱۲
فراوانی(درصدی)	۰%	۱۷%	۸۳%	۰%	۱۰۰

جدول و نمودار ترسیم شده در این پژوهش، گویای این مطلب است که با ضریب اطمینان بالا و مؤثر می توان گفت که دانشوران ممتاز و ارشد انتخاب شده، در خصوص موضوع، از دانش بسیار بالایی برخوردار هستند.

- شناسایی مرتبه علمی دانشوران ممتاز و ارشد

پاسخ دهندگان به لحاظ مرتبه علمی نیز به ۴ گروه اصلی تقسیم می شوند که عبارتند از:

جدول شماره (۹): فراوانی مرتبه علمی جامعه دانشوران ممتاز و ارشد

نظرمقایسه‌ای	مربی	استادیار	دانشیار	استاد تمام	جمع
فراوانی	۲	۵	۲	۳	۱۲
فراوانی(درصدی)	۱۷%	۴۱%	۱۷%	۲۵%	۱۰۰

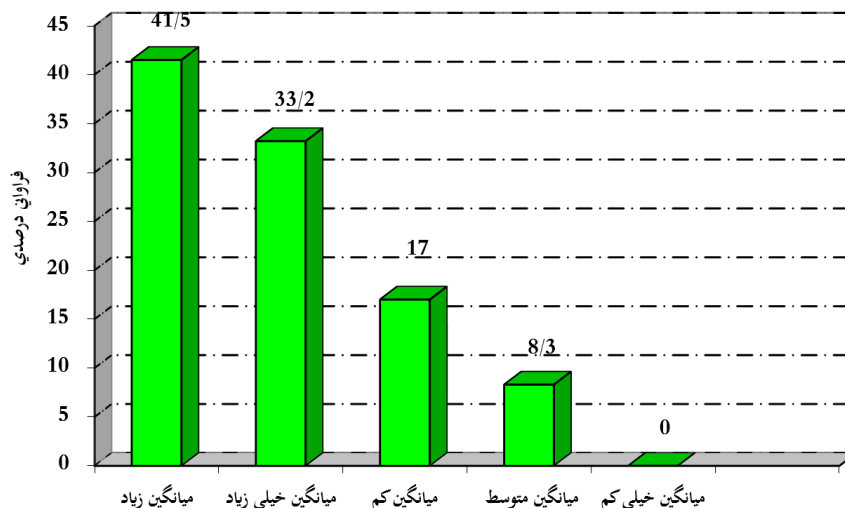
جدول و نمودار ترسیم شده در این پژوهش، گویای این مطلب است که با ضریب اطمینان بالا و مؤثر می توان گفت که افراد انتخاب شده، در خصوص موضوع مورد اشاره، از رتبه علمی مطلوبی برخوردار هستند.

-تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها

ماحصل نظرخواهی در خصوص این تحقیق طی ۳ سؤال تخصصی از دانشوران ممتاز مطرح گردید، که به‌منظور تجزیه و تحلیل و مشخص ساختار اطلاعات به دست آمده، میانگین پاسخ‌های پرسش‌شوندگان به سؤالات مطرح‌شده از طریق جدول آماری و نمودار زیر انجام گردیده است

جدول شماره (۱۰): تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها

سؤال	سؤالات تخصصی تحقیق	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۱	جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با سایر بازیگران دخیل دیگر در کردستان عراق (آمریکا، ترکیه، اتحادیه اروپا و رژیم صهیونیستی) بازیگری مسلط، چیره و تعیین کننده است.	۵	۷	۰	۰	۰
۲	سناریوی مطلوب جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق، طی دهه آینده عبارت است از: اقلیم کردستان به عنوان بازیگر مکمل در چهارچوب کشور یکپارچه عراق.	۶	۵	۱	۰	۰
۳	سیاست ضروری برای تحقق سناریوی مطلوب ایران (اقلیم کردستان به مثابه بازیگری مکمل در قالب کشور یکپارچه عراق) عبارت است از: تدارک و تثبیت مناسبات تجاری- غیر ایدئولوژیک با اقلیم از یک سو و تضمین و تثبیت مناسبات اقتصادی- راهبردی -ایدئولوژیک با بغداد از سوی دیگر.	۶	۶	۰	۰	۰
	میانگین	۴	۵	۱	۲	۰
	درصد فراوانی	۳۳،۲	۴۱،۵	۸،۳	۱۷	۰

نمودار شماره (۱۱): نمودار تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها

۷. تجزیه و تحلیل کلی از نتایج به دست آمده

نتایج حاصله بیانگر این واقعیت است که ۷۵٪ از افراد جامعه آماری (اکثریت مطلق) در سطح زیاد و خیلی زیاد در پاسخ به کلیدواژه‌های مهمی مانند چیرگی و تسلط ج.ا.ا. در مقایسه با سایر بازیگران در اقلیم کردستان، مانند اقلیم کردستان در عراق یکپارچه و ادامه فدرالی، هماهنگی منطقه‌ای بیشتر تهران-بغداد-آنکارا، به علت تضاد حزبی در اقلیم کردستان و در نهایت تثبیت سناریوی مطلوب ج.ا.ا. که اقلیم کردستان را به عنوان "بازیگر مکمل در چهارچوب کشور یکپارچه عراق" اتفاق نظر داشتند. برای تحقق این سناریو، ایران سیاستی را باید دنبال کند که همان تدارک و تثبیت مناسبات تجاری-غیر ایدئولوژیک با اقلیم از یک سو و تضمین و تثبیت مناسبات اقتصادی-امنیتی-راهبردی با بغداد از سوی دیگر است. از طرفی ۲۵٪ افراد جامعه آماری در سطح متوسط، کم و خیلی کم پاسخ‌ها و نظرات مترتب خود را در خصوص سؤالات تخصصی این پژوهش ارائه نمودند و لذا به نظر می‌رسد پاسخ‌های آنان به این سؤالات تخصصی، کمک مهمی در تحلیل آینده تحولات اقلیم کردستان عراق خواهد نمود. بر این مبنا که اقلیم بدون در نظر گرفتن نقش محوری دولت مرکزی بغداد و اقدامات و همکاری‌های به موقع و به هنگام تهران-بغداد-آنکارا، و با توجه به نقاط ضعف استراتژیکی که دارد، اقدام مؤثری از پیش نخواهد برد؛ حتی اعلام همه‌پرسی و استقلال آن نیز به تثبیت نخواهد رسید و برای ادامه حیات مشکلات اساسی خواهد داشت.

روایت سناریوی مطلوب: در بررسی‌های بعمل آمده از طرق مختلف در این پژوهش و با نگاهی

واقع بینانه و منطقی، محرز گردید که سناریوی تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق، "بازیگر مکمل در چهارچوب کشور یکپارچه عراق" است. این سناریو از تقاطع دو نااطمینانی (عدم قطعیت) کلیدی به دست آمده است. این دو نااطمینانی، اعتبار سیاسی اقتصادی عراق و حامی پروری بودن قابلیت سیاسی- رسانه‌ای اقلیم است. در سناریوی مذکور، عراق از نظر اقتدار سیاسی- اقتصادی در حالت اعتبار و اقلیم از نظر قابلیت سیاسی- رسانه‌ای در سطح حامی پروری است. این وضعیت دارای استعداد تحقق بالاتری از سایر سناریوها است و با نگاهی واقع بینانه‌تر می‌توان تحقق آن را به عنوان مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران، در نظر گرفت. ایران به لحاظ ارتباط‌های قدیمی و تأثیر زیادی که در دولت عراق و اقلیم دارد، با تشکیل یک مثلث (تهران، بغداد، اربیل) می‌تواند نقش میانجی را در حل مسائل و مشکلات اقلیم و عراق ایجاد کند. مثلی که یک ضلع آن ایران و ضلع‌های دیگر عراق و اقلیم قرار دارند. ایران باید با نگاه غیر ایدئولوژیک و بر اساس تثبیت مناسبات اقتصادی- فرهنگی- امنیتی با اقلیم مرآمده داشته باشد و از سوی دیگر با عراق با نگاه راهبردی و بر اساس منافع ملی (با توجه به شرایط) ارتباط خود را برقرار و حفظ کند.

جمهوری اسلامی ایران

- مهم‌ترین راهکارهای سیاستی برای تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق:
- برای تحقق مطلوبیت جمهوری اسلامی ایران و حفظ آن، اقداماتی باید از طرف جمهوری اسلامی ایران انجام شود که مهم‌ترین راهکارهای سیاستی به شرح زیر ارائه می‌گردد:
۱. متنوع سازی و حیاتی سازی مناسبات اقتصادی با اقلیم کردستان عراق
 ۲. موازنه سازی در کردیورهای قدرت در اقلیم
 ۳. موازنه سازی در روابط بین دولت مرکزی عراق و اقلیم کردستان در راستای منافع ملی
 ۴. فعال سازی هماهنگی منطقه‌ای

۵. تقویت اقدامات مصونیت بخش در مناطق کردی ایران
۶. برقراری روابط دوستانه با اقلیم کردستان در راستای منافع ملی
۷. تقویت سازوکار همبستگی فرهنگی بین ایران و اقلیم کردستان عراق
۸. بهره‌گیری از انرژی ضد آمریکایی موجود در جامعه عراق
۹. موازنه‌سازی قدرت و برقراری مناسبات متناسب با وزن استراتژیک بین بغداد - اربیل

فهرست منابع و مآخذ

۱. کتاب‌ها
 - پدرام، عبدالرحیم، احمدیان، مهدی، (۱۳۹۴)، **آموزه‌ها و آزموده‌های آینده‌پژوهی**، تهران: مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی.
 - رضایی، داود، (۱۳۹۳)، **استقلال کردستان عراق**، تهران: انتشارات دانشکده فارابی
 - شوارتز، پیتر، (۱۳۹۰)، **هنر دورنگری**، چاپ دوم، تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقات صنایع دفاعی.
 - کیقبادی، علیرضا، (۱۳۹۷)، **آینده پژوهی مدرن و آینده‌پژوهی دینی**، تهران: انتشارات آینده‌پژوه
 - مارتین، لنورجی، (۱۳۸۹)، **چهره جدید امنیت در خاورمیانه**، ترجمه قدیر نصری مشکینی، تهران: دانشگاه امام صادق
۲. مقاله‌ها
 - پدرام، عبدالرحیم؛ سلمان، زالی، (۱۳۹۷)، **سناریونویسی در موضوعات راهبردی مطالعه موردی: سناریوهای آینده بحران در سوریه**، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷
 - حاتم، محمدرضا؛ سانبار، میکائیل، (۱۳۹۶)، **همه‌پرسی اقلیم کردستان عراق؛ منابع و تنگناهای تشکیل دولت مستقل**، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲.
 - رجبی، محمد، (۱۳۹۷)، **جایگاه اقلیم کردستان در سیاست‌های منطقه‌ای ایالات متحده آمریکا در غرب آسیا**، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی چهار اسلام، سال نهم، شماره ۲.
 - زارعی، بهادر؛ رنجیری، چیچوران، کمال، (۱۳۹۶)، **تحلیل چالش‌های اقلیم کردستان عراق و حکومت مرکزی عراق**
 - گوهری‌فر، مصطفی، (۱۳۹۴)، **ارائه تصویر آینده سازمان با استفاده از رویکرد برنامه نویسی سناریو محور**، فصلنامه علوم مدیریت، شماره ۳۸.
 - محمدیان، علی؛ ترابی، قاسم، (۱۳۹۴)، **تأثیر تحولات پس از سقوط صدام بر وضعیت کردهای عراق**، دو فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌نامه سیاست بین الملل، سال سوم، شماره ۲.
 - نصری، قدیر؛ رضایی، داود، (۱۳۹۸)، **مهم‌ترین تهدیدات فراروی جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق**، فصلنامه علمی پژوهشی بین رشته ای دعا، شماره ۳۷.
 - نصری، قدیر؛ رضایی، داود، (۱۳۹۳)، **امکان سنجی استقلال کردستان عراق و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران**، فصلنامه علمی پژوهشی، امنیت پژوهشی، شماره ۴۲.
 - محمدیان، علی؛ ترابی، قاسم، (۱۳۹۵)، **تبیین تأثیرات تحولات عراق بر اقلیم کردستان**، فصلنامه علمی پژوهشی علوم سیاسی، شماره ۴
 - مسعودنیا، حسین؛ ابراهیمی، علی؛ رضازاده، مجتبی، (۱۳۹۶)، **اقلیم کردستان عراق و جمهوری اسلامی ایران در عصر**

وابستگی متقابل، فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات سیاسی بین‌الملل، شماره ۱۹.

۳. منابع خارجی

- Hashem, Ali,(2017),**Iran sees challenges of Kurdish referendum as opportunity**.
Availablein:<http://www.almonitor.com>
- Malaska, Pentti ,(2013), **Futures knowledge and penetration to the futures**, Acta Futura Fennica No.5, Helsinki
- Matin, Kamran,**Lineages of the Islamic state:An international historical**
- **sociology of state deformation in Iraq**, journal of historical sociology,march 2018.